

MARULIČEV LJETOPIS (III)

(RUJAN 1990 — KOLOVOZ 1991)

Mirko Tomasović

IX. 1990.

Ljeto mi bi naglo prekinuto. Split – Kučiće – Omiš – Split, putovanja i postaje boravka. Na odlasku sam nekoliko dana čekao u Splitu na zračni u-krcaj. Trećina obitelji domogla se Zagreba posljednjim vlakom preko Knina, prije nego su nastupile minske zapreke. U tim premještanjima nisam uspio održati potpun nadzor nad prtljagom, pa mi se jedna debela omotnica s Marulovom gradom izgubila. Srećom, uspio sam se uglavnom domisliti što je u njoj bilo: separati iz časopisa, izresci iz novina, pisma, moje bilješke uz njih za ovaj ljetopis. Separate ću opet nabaviti, novina ću se možda domoći, preostalo mi dobroano izbljediti. Evo pokušaja rekonstrukcije zakašnjelih ili propuštenih bibliografskih jedinica.

Dunja Fališevac recenzirala je Globusovo izdanje Marulićevih *Pouka (Institucije)* u prijevodu Branimira Glavičića (Croatica, Zagreb 1986, str. 193 – 195). Taj periodik izlazi s pogolelim zaostacima. *Radovi FF* u Zadru, Razdio filoloških znanosti (19), Zadar 1989/1990, str. 167-174. donose referat, koji je Branko Glavičić održao na skupu klasičara u Skopju 26. IX. 1989. Dominus Glavičić je zbilja neumoran u proučavanju i prevodenju latinske Marulove baštine. Dobih podatke od g. Ante Sapunara kako Društvo prijatelja kulturne baštine u Splitu obilježava svoj dan, tj. 22. travnja, kada je Marulić g. 1501. završio *Juditu*: »polazu se vijenci na grob i spomenik Marka Marulića, a nakon toga slijedi svečana akademija« (Glasnik Društva, veljača 1990, br. 2, prilog). Prof. Zdravko Mužinić ljubazno me upozorio na jedan svoj rad, koji je propušten u bibliografiji uz moju monografiju *Marko Marulić Marul (Zagreb 1989): Pomorski elementi u Marulićevoj »Juditi«*, Pomorski zbornik, Rijeka 1972, str. 651 – 658. Ljiljana Kolenić još je jednim osvrtom popratila kritička izdanja Marulićevih knjiga. Ovaj put *Naslidovan'je u Republici (7 – 8, 1990, str. 273 – 274)*. Priređivač *Naslidovan'ja* Milan Moguš svoje analize, stečene radom na izdanju tog djela i *Judite*, priopćio je u inozemnim časopisima: *Wiener slawistisches Jahrbuch* 8, Wien, 1990, str. 157 – 161, *Fest-*

schrift für Reinhold Olesch, Köln 1990, str. 253 – 259. Kolega Endre Szkarósi iz Budapesta priskrbio mi je popis izdanja Marulića iz tamošnje nacionalne biblioteke, koja posjeduje *Instituciju* (Basilea, 1513, Coloniae 1609) Nutiusova *Opera omnia* (Antverpia 1601), *Quinquaginta parabolae* (Venetiis 1517), *Davidias* (1954, 1974), *Juditu* (1950, 1970), *Pjesme SPH I*, *Zbornik* (1950). Sva-ka čast!

Zar ima što ljepše od zagrebačke kasne jeseni i u njoj blagdanske koje sunčane jutarnje subote, kad se knjigoljubac šeće antikvarijatima naizmjenice s kafićima i vrati se kući s dvije Građe za povijest književnosti hrvatske iz davnih dana? *Grada* 3 (za kojom tragah toliko dugo) donosi: »O tiskañim izdanjima Marulićeve *Judite*. Napisao Mirko Breyer« i »Marulićevo djelo *De ultimo Christi iudicio*. Priopćio Milivoj Šrepel«. Iste je godine (1901) Milivoj Šrepel objavio u Akademijinu *Radu* izvrsnu studiju o Maruliću i uvrstio se u temeljne nam marulologe. Mirko Breyer, inače antikvar, plodan pisac stručnih članaka, znalac starih izdanja, također nas je zadužio s nekoliko nemi-moilaznih prinosa o Maruliću. Obama izjavljujem i svoj osobni dug. *Grada* 4 iz g. 1904. zanimljiva mi je po tome, što je u njoj vrijedni Šrepel priopćio *Prvo pjevanje Davideide*, za koje se pogrešno držalo da je iz pera Marulova.

Redovito pismo prijatelja Charlesa Bénéa, profesora iz Grenobla, koji istražuje Marulićeve odjeke u Europi, posebno u Francuskoj i Engleskoj. Pošiljka od 16. rujna debela je i s novim podacima. Priključena joj je i knjiga Anne d'Urféa *Oeuvres morales et spirituelles inédites*, Edition critique par Yves le Hir, Librairie Droz, Genève 1977. Stranice 68 – 70 te knjige sadržavaju zapravo drugi francuski prepjev Marulove pjesme *Carmen de doctrina Domini nostri*, koji je D'Urfé naslovio *Sur celluy du Crucifix Dialogue de chretien et de luy*. Šalje mi još najveći inozemni marulofil i svoj referat *Nouveaux documents sur la diffusion en France de l'oeuvre de Marulic*, tiskan u *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, Tome LII, 1990, 3, pp. 617 – 622, gdje se izvješćuje o rečenomu prepjevu i o prijevodu na francuski *Institucije* po Geoffroyu de Billy. To je, inače, također drugi francuski prijevod Marulićeva najčitanijeg latinskog spisa, a napokon je okončana potraga za njim: jedan je primjerak u Varšavi, drugi u Parizu (u biti po jedan svezak). Sada znamo da je cjelovito objavljen i uporabiv za znanstvenu obradbu, pa je identifikacija Billyeva prijevoda, u kojoj su sudjelovale Dunja Fališevac, Mirko Tomasović, Joanna Rapacka i Charles Béné potrajala, ali je rezultirala spoznajom o dvama francuskim prijevodima *Institucije* i dvama prepjevima spomenute pjesme. Hvala svima!

S rujanske manifestacije u Splitu *Knjiga Mediterana* donesoh vrlo važnu ediciju od gotovo 900 stranica: Petar Lucić, *Vartal*, priredio, uvodom i bilješkama popratio te rječnik sastavio Nikica Kolumbić, Književni krug, Split 1990. Za sve istraživatelje i ljubitelje hrvatskoga davnog pjesništva taj zbornik ili antologija, sada iz rukopisa učinjen dostupan i vještačen primjereno, značit će puno. Poglavitito, jer ga je marni Nikica, s velikom akribijom i s velikom ljubavlju kritički objelodanio i savjesno opremio. Trogirski plemić Petar Lucić, otac mnogo čuvenijega historika Ivana, između 1573. i 1595. složio je zbornik, od kojega se sačuvao 131 sastavak, a među njima je bilo i Marulovih pjesama. Ne toliko koliko su predmnijevali Kukuljević i Jagić, kad su u

prvomu svesku Starih pisaca hrvatskih (1869) Maruliću pripisali previše tekstova pronađenih u *Vartlu*. Držim da je sada, zahvaljujući Kolumbićevu potvratu, napokon omogućeno stručnjacima da stave točku na dvojbenu auktorstvo nekih Marulovih pjesama iz SPH I, koji se problem iscrpljujuće nametao našoj marulologiji. Noseći taj mali misal iz Bosanske 4, gdje stoluje Književni krug, bio sam razdragan, a nisam baš našao nekoga s kojim bih mogao podijeliti veselje. Sumnjao sam da će naša javnost biti osjetljiva prema važnosti te edicije i samozatajnosti njezina prireditelja, pa sam u njegovu pohvalu smislio ovaj dvostih:

TVOG »VRTLA« U SLAVU, MIKULA ČESTITI,
JA PRIGIBLJEM GLAVU. RECI ŠTO ČEŠ PITI!

Svoje sam obećanje uistinu ispunio kad sam koji mjesec poslije dr. Kolumbića susreo u Zagrebu.

X. 90.

U pismu prof. Bénéa od 7. listopada pregršt obavijesti: postoje indikacije da je jedno japansko djelo: *Sanctos no gosagyono uchi nuqquigaqui...* Gouxxe irai 1591, sačuvano u knjižnicama Oxforda i Mletaka, adaptacija ili prijevod nekih dijelova Marulove *Institucije*. Auktor je tog djela P. Yohoken sa sinom; javlja mi da sudjeluje na skupu u Montbrisonu, gdje će govoriti o vezi Anne d'Urfé-Marulić; drži da je francuski pobožni pjesnik poznao i Marulićeve hrvatske pjesme (možda je neki hrvatski humanist s njim prijateljevao) i upozoruje na bjelodane sličnosti (D' Urfé je poetizirao baš kao i Marul i Juditu i Suzanu).

Umjesto razglednice od kolegice iz Madrida primio popis Marulićevih djela (tiskanih u XVI. i XVII. stoljeću), nalazećih se u španjolskim knjižnicama prema službenoj bibliografskoj ediciji (Ministero de educación y ciencia, Madrid 1972). Dakle: Foulerovo izdanje *Institucije* iz 1577, još jedno antverpensko iz 1577. (to je u biti isto), pariško latinsko iz 1585, prvo venecijansko iz 1506, još dva nejasno navedena, talijanski prijevod iz 1531. (mislim da je godina pogrešno navedena) i 1597, te portugalski prijevod iz 1579; sedam izdanja *Evangelistara* i jedno spisa *De humilitate et gloria Christi*. Sedamnaest ukupno Marulovih knjiga u knjižnicama u Madridu, Zaragozi, Barceloni.

Jesenski broj *Foruma* (br. 9–10) u rubrici *Prikazi i komentari* upoznaje čitatelje s Vončininom pohvalnom ocjenom Moguševa izdanja *Judite*. Ocjena ima naslov »*Prominila je lice*« Marulićeva *Judita* (str. 506–513). Zaključiti je da *Judita* u čitanju prof. Moguša imala pravovaljan odjek u stručnim krugovima.

Već nekoliko godina tvrdim svima onima, koji me hoće slušati, da bi organizaciono u pogledu fenomena Marula u hrvatskoj i europskoj kulturi trebalo napraviti odlučni korak dalje, povrh simpozija. Jedan dan u tjednu, izračunao sam, utrošim na dopisivanje s pola Europe oko Marulića i na sistematizaciju pristigle građe. Svekolike Marulićeve građe u stanu mi ima toliko da je istisnula štošta i prijeti zbrci. Ukućane već s Marulićem vjerojatno kinjim, a ni ne mogu dospjeti sve to dolično pratiti. Ovako sam govorio prija-

teljima, a i nekim službenjacima iz Splita: »Znam da su vremena huda, kako Vi kažete, a bit će i gora, nazirem... Medutim, Marulić je napisao brdo pjesama i knjižurina pod turskom opsadom, Splitom su harale kuge i požari, dva su mu brata umrla na rukama, pa ipak je pisao i pjevao, a u Splitu se gradilo, ne samo vojevalo i molilo.« U takvoj tjeskobi načinio sam i odaslao na mnoge adrese molbenicu *Marulićev dom*. Da parafraziram Antuna Nemčića: »Citatelju, ne mrgodi čelo«, morat ćeš tijekom Ljetopisa III pratiti što se zbilo s tim mojim apelom (Vidi Prilog 1). Apel odaslah 17. listopada, a prvi odgovor primih već 30. Dobro je počelo, jer mi časna starina Petar Segedin javlja: »Vaš prijedlog uživa svakako naše simpatije, ali ova uprava, koja je na završetku svog mandata, ne bi mogla donositi praktične odluke, koje bi obvezivale Maticu. Vaš prijedlog bit će stoga predan novoj upravi, koja će moći donijeti konačnu odluku. Srdačan pozdrav. Predsjednik Matice hrvatske.«

XI. 90.

Pismo iz Književnog kruga s potpisom Vedrana Gliga. Caro professore scrive: »Pozdravljamo ideju o Marulićevu domu... Smatramo da bi bilo korisno i nužno da zajedno s Vama, kad dođete u Split, posjetimo gradonačelnika, zainteresiramo ga za taj projekt kako bi i Skupština općine stajala iza toga.« Pismo s nadnevkom 2. studenoga, a 3. pošiljka iz Grenoblea prof. Bénéa s razglednicom tog grada u kojem sam, smijem li to reći, u ljeto 1967. boravio divne dvomjesečne dane. U pismu od 19. XI. riječ je o jednom izdanju *Institucije* u Krakovu 1522. Valjalo je to provjeriti, jer je u međuvremenu stigla obavijest iz Švedske. Kari Holm (Uppsala universitetsbibliotek) javlja (28. XI) na francuskom, što prevodim: »Razumijemo vaše veliko iznenađenje o izdanju iz Krakowa 1522, jerbo je savjesna potraga jednoga našeg kolege pokazala da to izdanje nije nigda u nas postojalo. Bila je neka zbrka s izdanjem jednog drugog teksta...«. Potkraj istog studenoga sudjelovao sam s kolegom Borisom Senkerom na velikom simpoziju u Udinama, dugoga naziva. Ja sam referirao o Tassu i hrvatskom romantizmu i na jednomu od bezbrojnih prijama susreo sam studenticu kroatistike, diplomanticu pače, iz Udina, koju sam pokušao animirati za proučavanje Marulove sudbine u Italiji. Ne shvaćam dobro njihov sveučilišni sustav studiranja, pa je ona, makar nije diplomirala, spremala i doktorat, jerbo ima znanstvene ambicije. Predlagah joj kakvu referatsku temu iz Marulićeve recepcije u Italiji, lako obradivu. Nije prihvatila. Malum omen!

Marulić 6/90, str. 866, rubrika *Vijesti*: »*Mogućnosti*, br. 7–8/90 donose članak Andreje Zlatar *Vrsna pripadnost Marulićeve Davidijade*,« što je istina, a riječ je o dijelu Andreine monografije, o kojoj će biti, uhvam se, još zborna.

XII. 90.

Iz korespondencije izvlačim i podvlačim nekoliko pisama: tajnik Društva hrvatskih književnika, osnovana u nedjelju 22. travnja (na »Juditin dan«) g. 1900, ljubazno javlja da je Predsjedništvo Društva podržalo »Vaše plemenite ideje za utemeljenje Marulićeva Doma u Splitu.« Hvala. Rektor Teologi-

je u Splitu uljudno priopćuje da je Profesorsko vijeće počašćeno dopisom, da su radosni poradi prijedloga i da su pripravnici pomoći. Hvala lijepa. Iz Australije prezimenjak mi i davnašnji susjed šalje pohvale za monografiju *Marko Marulić Marul*. Nije on stručnjak za književnost, nego je njezin ljubitelj i ljubitelj hrvatske riječi, pa ga držim neutralnim primateljem stručnog štiva, koje je pronašlo pozornog svojega čitatelja izvan akademskih krugova. Urednik *Mogućnosti* g. Bratislav Lučin raspituje se je li Marulova pjesma *Od Uskarsa Isusova* tumačena sa stajališta srodnosti s pjesmom Venancija Fortunata. Odgovaram mu da nije i molim ga da to on napravi. Predbožićno pismo g. Benića s novim rasvjetljavanjem Geoffroya de Billya i golemim iskazima radosti, što sam mu za božićno uzdarje poslao reprint prvog izdanja *Judite*.

Jednoč sam isti reprint darovao jednoj jugoslovenistici. Mlako hvala. Već od rujna razgovaram i pregovaram oko oblička tzv. okruglog stola o Marku Maruliću u okviru »Marulovih dana 91.« Nije mi baš jasna koncepcija i domašaj te manifestacije, ali ja činim svoj dio posla i šaljem Književnom krugu kratak nacrt (Vidi Prilog 2). Slutim da postoje neke neprotumačive mi implikacije oko toga Okruglog stola. Od listopada se još dogovaram sa sudionicima!

Prosinac je mjesec sabiranja i otklona propusta i sporosti, pa se moj nahereni fascikl »Marulićev ljetopis III« još više pretrpava novinama i pismima, a časopise i knjige ne stavljam u nego na Marulov ormar. Bepo Bratulić svečano mi na Faxu uručuje svoju knjigu *Sjaj baštine* (Književni krug, Split 1990), u kojoj susrećem dva rada u Marulovu slavu. Drago mi je što je u drugomu od njih tumačio književno-jezične slojeve u *Susani*, budući da je o toj Marulovoj poemi malo pisano u stručnoj literaturi. Zaključio je, među ostalim, da je *Susana*, makar nastala nakon *Judite*, jezično komunikativnija, bliža začinjavcima i da je opis *vrtila* u njoj kao »*žardina, perivoja* prenesen u *Planine*. Petar Zoranić prihvatio je Marulićev izazov koji *Susanin* vrt uspoređuje sa Zemaljskim rajem, a upravo je u Zemaljski raj Zoranić smjestio Perivoj od Slave.« Posljednjih desetak godina vodio sam ili bio animatorom povelika broja »akcija« za Marula i svagda mi se Bepo Bratulić pripravno odzivao unatoč svojim svakovrsnim obvezama. Sjećam se kad sam ga snubio za Marulićev simpozij listopada 1984, te kada se nećkao, da je krzmanje sâm okončao izjavom: »No, no, zaista, kad je Marulić — moram!« Bepo Bratulić (BB, ili kako sam mu ja tijekom simpozijских druženja pridodao još dva BB, tj. bogobojazni brat, što je on veselo prihvatio kao efektanu četverostruku istoslovnu reklamnu siglu) ima neprispodobivu rizinu knjiga, časopisa, rukopisa i voli da se i drugi služe tim blagom. Josip Bratulić voli knjige, a i knjige vole njega, pa tako dok je jednoga jesenskoga dana klimao s Faxes prema gradu iz izloga zrinjevačkoga antikvarijata jedna ljepotica emanira signale. Josip pristupi izlogu i naglo uđe. Otkupljuje ljepoticu i bodro se uspinje Jurjevskom ulicom. Ljepotica je, drugi čitatelji, prekrasno izdanje »MARCII MARVLI QVINQVAGINTA PARABOLE«, datirano: M. ccccc. X. Die. XXii. Auguf-ti. Poznato mletačko prvo izdanje, koje, koliko se sjećam ima jednu ilustriranu stranicu, što je nema izdanje u pohrani u knjižnici JAZU u Zagrebu.

Isti nakladnik (Književni krug u Splitu) tiskao je i djelo *Iz naše književ-*

ne prošlosti, u kojem je Franjo Švelec sabrao svoje »studije iz starije hrvatske književnosti«, među kojima je i *Marulić i zadarski pjesnici XVI. i XVII. stoljeća*, vrijedan prinos spoznavanju Marulove recepcije u davnim stoljećima.

Napokon je splitski Logos dovršio tiskanje monografije Winfrieda Baumanna o *Davidijadi*. Monografiju je s njemačkog prevela Jadranka Prišlin-Planinc. Vidim da sam i ja među recenzentima. Uvršćujem tu monografiju u popis tema za Okrugli stol, a doznajem da je još jedna monografija o *Davidijadi* u tisku, pa molim nakladnika da je proizvede do travnja 1991, kako bismo i nju mogli predstaviti tijekom Marulovih dana. Riječ je o studiji Andree Zlatar, zapravo o njezinu magistarskom zadatku (ja sam joj bio mentorom, tj. požurivao sam kandidaticu i strogo je upozoravao da se drži rokova i propisanih pravila izradbe), koji je ona uobličila u samostalnu knjigu.

Knjižarama lutam ne bi li što od Marulića sreo. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Zagreb 190/1–2 (31–32), str. 181–196, tiskali su studiju kolege Josipa Talange *Marulić i Kant o problemu laži*. Izenadio sam se ugodno, jer g. Talangu ne poznajem, a vidim da je stručnjak za filozofiju, pa se radujem da su se hrvatski filozofi nakon Vladimira Filipovića opet počeli baviti Marulom (Z. Posavac, Ljerka Schiffler). U ovom se slučaju Marulić i filozofski internacionalizira, pa sam se obratio pisamcem auktoru, računajući na buduću suradnju. *Hrvatska revija*, München-Barcelona 1990, br. 4 u slobodnoj prodaji u Zagrebu, a u njoj i recenzija moje monografije (str. 881–883) i to znalačka Vinka Grubišića. *Mogućnosti* 12/90. zapremaju dva mi priloga *Marulićev ljetopis II* i *Edicije i reedicije Evangelistara i Institucije* str. 1383–1440. Glede potonjeg: radeći na ljetopisu, vidjeh da bi trebalo srediti bibliografiju izdanja tih dvaju Marulovih najčuvenijih spisa. Sređivanje bilo mukotrпно i dugotrajno, a već sada slutim da će uskoro biti nužna revizija te bibliografije, jer je novopristigli podatci nadopunjuju i ispravljaju.

Odgovaram na pitanje, koje sam postavio na kraju godine 1989. Ljetopisa II, tj: »Hoće li se Marulove blagodati nastaviti i u 1990, po svemu sudeći, burnoj godini?«: hoće, nastavile su se, a g. 1990, čini mi se i vidim, bijaše tek možda bura pred oluju.

I. 91.

Pismo od 2. siječnja 1991, od prof. Košute iz Pariza počinje čestitkom za Novu godinu, »koju ovdje prozvaše l'année des tous les périls.« Mili Bože, što će od sad biti... Prof. Košuta navješćuje svoj referat za travanjki okrugli stol, gdje će podastrijeti nekoliko novih, važnih činjenica o Marulićevim knjigama u Europi. Zahvaljujem.

Četvrtoga siječnja ispratih na večernji vlak goste iz Splita i kupih na kolodvoru *Slobodnu Dalmaciju* u pronadoh foto-zapis *Palaca prijeti — Kad bi Marul znao...* Riječ bijaše o kući iz stare gradske jezgre, koja je ostavljena i zapuštena, a u svezi je s rodnom Marulića (Ulica Julija Nepota, br. 8 i 9). Valjalo bi je spasiti možda pod Marulovim stijegom. 5. I. 1524. umro je u tom gradu Marko Marulić. U *Vjesniku* slika i tekst, očevidna parafraza M. Frani-

čevića, gdje se o Maruliću u malo rečenica još uvijek zbori kao o srednjovjekovnom kršćaninu i pretežnom moralistu.

6. I. uputio sam nakon pustih dogovora sa svim sektorima Književnog kruga popis sudionika Okruglog stola: Charles Béné (Grenoble), Leo Košuta (Pariz), Andrea Zlatar, Darko Novaković, Karlo Budor, Bratislav Lučin i Miloš Milošević, kolega iz Dobrote.

8. I. Monsieur Béné javlja što će točno referirati u Splitu (o Maruliću i Engleskoj).

12. I. *Slobodna Dalmacija* priopćuje moj članak pod nazivom *Marulov dom*, u kojem obzirno predlažem da se razmisli o mogućnosti preuređenja rečene zgrade iz Ulice Julija Nepota u svrhu Marulićeve institucije, pa članku prilažem ono moje pismo hrvatskim kulturnim čimbenicima od 17. listopada prošle godine. Na pismo je, naime, bilo premalo odjeka, blago rečeno. Nitko od onih što zapravo odlučuju nije reagirao: Općina Split u prvom redu. Čudio sam se, što se nitko od splitskog Sveučilišta nije javio, splitske Matice... Računao sam možda će ih ovaj apel iz dnevnika, koji čitaju i uvažavaju, javno obznanjen i obrazložen potaknuti.

Vjesnik, 18. I: feljton Franje Šanjeka (23. nastavak) *Kršćanstvo, Crkva i hrvatski narod* u cijelosti posvećen Maruliću, a podnaslovi su *Devotio moderna; Marulić i Erazmo; Utjecaj na evropsku duhovnost*. Franjo Šanjek i Drago Šimundža, profesori teologije, modernizirali su znatno način interpretacije Marulićeve duhovnosti i religioznosti, ne odvajajući ih od europskoga intelektualnog zrcala.

27. I: prošlo je stotinjak dana od moje poslanice *Marulov dom*, točno 15 dana od objave u *Slobodnoj*, istoimeni fascikl prepunjen je, a od službenih »nadležnih« tijela i organa ni slova, ni impulsa. Uputih još jedno pismo gradonačelniku Splita: »No, više od tri mjeseca vrijeme je da se predlagač, koji to poduzimlje *sua sponte, motu proprio* i na svoj trošak, odluči da li da odustane od svoje zauzetosti ili da pokuša doći do neke službene potpore, koja bi proizvela kakav organizacijski oblik ili mjerodavnu odluku. Držim da ostvarenje zamisli mora poteći na jedan od zakonski provjerenih ali operativnih načina, od Grada Splita...« Zatražio sam razgovor ili sastanak s prvim čovjekom Splita tijekom zimskih praznika, tj. do 15. veljače. Slutio sam da odgovora ili zova neću dočekati, jer s gradonačelnicima podnipošto ne mogu uspostaviti kontakt, ni splitskim ni zagrebačkim. Očividno je da se moji prijedlozi ne uklapaju u tekući operativni interes, da se drže sitničavošću jednog kulturnjaka. Dio mio, štoviše i kulturnjaci zavičajnog mi grada kao da poprijeke gledaju na moj apel o Maruliću, jer najprije predlažem simpozij o njemu, pa sabrana djela, pa poseban broj časopisa, pa okrugli stol, pa njegov dom (anonimno pismo), zašto to radim, akoli ne zbog svoje promocije? Uvijek se oko tih mojih prijedloga tijekom njihovih ostvaraja izleže kakva spletkica. Ja sam to dobro podnosio, izmislivši »opravdavajući« slogan slabe versifikatorske vrijednosti: »Zarad Marulića ne Tomasovića.« Ima li to ipak smisla? Energiju utrošenu u Marulićev dom mogao sam bolje utrošiti da sam napisao još dvije studije o *Juditi* o predmetima, koji me kopkaju.

II. 91.

1. veljače: »U naručju brončanog kipa starog hrvatskog pisca Marka Marulića, ustoličenog na Voćnom trgu, preko noći je osvanula-prazna boca«, piše i riše *Slobodna Dalmacija*, a na str. 8. Već sam u ovim ljetopisima dvaput pisao o nepodopštinama, koji Splićani čine tomu najslikanimjemu gradskom spomeniku. Pisao u stihovima, ne u prozi, a rezultat je još gori. Sad bih mogao citirati onu slavnu doskočicu don Frane Bulića, proizvedenu uz postavljanje Grgura Ninskog, ali ne ću, jerbo su Splićani jako uvredljivi. Kad dođem u Split, zaobilaziti ću taj prostor, da ne vidim mrlje i rane na oskvrnutom spomeniku i osjećaj nemoći da mi se ne probudi, koji osjećaj pothranjuju tolike javne okolnosti:

**SPLIT OD SVOG MARULA, SVETOGA MU DUJE,
PRAVI REDIKULA MJEŠTE DA GA ŠTUJE!**

Mogućnosti 1–2 objelodanjuju referate s Dana Hvarskog kazališta 1991, gdje sam govorio o temi Marulić i Šišgorić (str. 82–87). Potpuna grada po običaju tvori Zbornik DHK XVII (Split 1991, str. 107–113).

Kako naumljeni Marulovi dani sveizgledno poprimaju jako kazališno obilježje, na zamolbu gg. Ive Sanadera i Rade Perkovića sastavio prijedlog *Kazališne priredbe Maruliću u čast* (Vidi Prilog 3). Ad maiorem gloriam Marci Maruli! Bumo vid'li.

22. veljače 1990. boravim u Splitu. U 8 sati, javljeno mi je da će me s dužnosnicima Književnog kruga primiti g. gradonačelnik, a ja ću mu izložiti svoju vruću ideju o Marulovu domu. U uglavljeno vrijeme svi smo na okupu osim g. gradonačelnika, koji je zauzet, pa je odaslao svoju »ministricu« za kulturu. Ja sam izložio ono što me muči u nekoliko točaka. Točka 3: »Ja bih molio, sve to radim *ex privata diligentia*, da mi g. gradonačelnik potvrdi je li grad Split zainteresiran za Marulićev dom, tj. ima li svrhe ovo moje prekljnjanje, e da odustanem ili prosljedim. Držim da će odgovor biti potvrđan.« Kako sam dobio mig da je potvrđan, iznio sam i točku 4: »U tom slučaju predlažem da općina, tj. grad donese takvu odluku i da imenuje odbor, koji će se pobrinuti za lokalitet i prostorije. To ne bi zahtijevalo nikakove novčane izdatke. Kad to bude uglavljeno, onda bi započela akcija za pribavu novčane osnove adaptacije, prikupljanje sredstava za rad, itd.« Točka 5: »Predlađač bi također *ex privata diligentia* napravio nacrt ustroja, rada i namjene Marulićeva doma, uvjete natječaja za stručnjake, koji bi ga vodili i unapređivali. Za početak dostatno bi bilo troje zaposlenih, koji bi bili mladi stručnjaci (klasični filolog, komparatist, povjesnik umjetnosti)«. Sastanak je okončan nešto poslije deset sati, a već u 12 sjedio sam na sastanku Sabranih djela Marka Marulića u Bosanskoj 4. Hvala Bogu, napokon smo osigurali doglednu pojavu sveska *Pisni razlike*, za što će se pobrinuti kolega Josip Vončina. Valja ovaj pothvat Sabranih djela privesti kraju, pa se oboružajmo strpljivošću.

U stanci od 10–12 sati prošetao se Splitom. Lunjao omiljenom stazom: Zlatna vrata — Peristil — Voćni trg (kroz Get) — Sv. Frane — Bellevue. Susreo dva poznanika iz akademskih krugova. Jedan mi u šali reče da sam uk-

rao njegovu staru ideju o Marulovu domu. Odgovorio mu: »Odmah Vam je vraćam, samo se brinite za njezino ostvarenje.« Drugi mi spočitnuo da ne znam gdje je zapravo rodna kuća Marka Marulića i da ga tako iseljujem s ognjišta. Odgovorio: »Nikakvo rješenje još, nažalost, nije doneseno.«

III. 91.

Vjesnik, I. ožujka (Panorama, str. 20) ustupljuje stranicu mojem članku *Internacionalizacija Marka Marulića*, koji je ovdje nazvan »Začinjavac« u *Japanu* zbog najprivlačnijeg za novine ulomka, gdje se iznosi pretpostavka o japanskoj preradbi *Institucije*. Isti tekst prije izgovorio na III. programu Hrvatskog Radija. Na kraju se koristim prilikom da podsjetim na potrebu utemeljenja Marulićeve institucije u Splitu. Eto, upoznao sam javnost preko *Slobodne, Radija i Vjesnika*, pisao sam gradskim i republičkim čimbenicima. Još uvijek se stvar ne pomaže s početka.

Marulić 2/91 na str. 275 izvješćuje sve što sam u *Ljetopisu II* naveo u svezi s časopisom i njegovim suradnicima. Vlaho Bogišić u *Umjetnosti riječi* 1/91 iznosi bibliografiju *Znanost u književnosti u Hrvatskoj (Knjige, Izbor, 1–50)*, gdje je s opisom registriran Zbornik posvećen Maruliću (DHK, 1989) i moja monografija o Marulu (str. 79–80, 97–98).

Primio dva pisma g. Benića s nadnevkom 17. III. U prvomu je prikupljanje istraživanje Marulova japanskog »slučaja« sa svim dostupnim indikacijama, fotokopijama i činjenicama. U drugom dogovor i prijedlozi za okrugli stol. U pismu od 25. ožujka prvi nagovještaj o tome da je Henrik VIII čitao Marulića.

26. ožujka otvorio fascikl »Marulić–Milošević«, tj. otpočeo dopisivanje s g. Milošem Miloševićem iz Dobrote u svezi njegova rukopisa *Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića*. Riječ je o pismima što ih je g. Milošević pronašao u ostavštini bilježnika Jacopa Grasolaria. To znamo iz prijašnjega *Marulićeva ljetopisa*, tek se notar zove Grasolari, a ne Grisolari, kako je greškom navedeno. Raspravljamo i o talijanskim sonetima Marka Marulića.

IV. 91.

Travanj bi temeljem dovršetka *Judite* trebao da bude Marulićev mjesec kao što je i T. S. Eliota.

2. travnja *Slobodna* javlja: »Na kraju je odlučeno da se bezrezervno podrži inicijativa dr. Mirka Tomasovića oko osnivanja društva (!) Marulićev dom, koje bi u svakom slučaju trebalo osnovati prije početka ovogodišnje manifestacije *Marulovi dani*...«; tako D. Vukorepa formulira jedan od zaključaka sa sjednice odbora Fonda za kulturu SO Split (str. 11).

3. travnja uputio pismo uredniku VUS-a (*Vjesnik*, 10. travnja) predlažući da se Maruliću u Zagrebu podigne spomenik (Vidi Prilog 4).

Iz *Vjesnika* od 6. travnja (str. 15) doznajem da je pokrenut časopis *Marul*, koji bi, kako veli jedan od urednika dr. Drago Štambuk, »trebao biti okrenut prema baštini i obnavljati hrvatski čakavski jezik.« Časopis je objavljen u izdanju pučke škole i KUD-a *Hrvatski sastanak* iz Selaca na Braču. 13.

travnja *Slobodna* javlja na 20. stranici da se 22. travnja u okviru Susreta hrvatskih lutkara otvara manifestacija izvedbom *Judite*. Nisam to znao, ali ni činjenicu da će prvoga dana festivala održati skup o Marku Maruliću, na kojem će govoriti i Mirko Tomasović. Poslije me je neznanja razuvjerio kolega Nikica Kolumbić.

Pismo, datirano 16. travnja, stiže od Ive Sanadera iz Innsbrucka: »Šaljem Ti moj, insbruški, prilog za Tvoju godišnju inventuru marulicologije: Marulovo pismo Hadrijanu VI. Knjižica se nalazi u Sveučilišnoj knjižnici u Inomostu pod kataloškim brojem 173. D. 40, a potječe iz biblioteke BIDER-MANN iz koje je u Sveučilišnu stigla 1895. Jezuiti, inače, insbruški imaju također jednog Marula, čini mi se, *Instituciju*; to ću sljedeći put pogledati i javiti. Srdačan pozdrav...« Uz pismo je Ivo poslao fotokopijski početak i kraj knjižice i uzorno se odazvao na moju zamolbu, što mi je konkretno koristilo. Kolegicama i kolegama, koji putuju u glavne i sveučilišne gradove ponajljam kao papiga: »Daj, molim te pogledaj u nacionalnoj ili sveučilišnoj, što imaju od Marulića starih izdanja.« Većina ne odbije naredbu, pa je čak i izvrši. Istu molbu uz posjetnicu upućujem i inozemcima s kojima sam u bilo kakvu dodiru, i oni se redovito odzivlju, osim onih iz SSSR-a, tako da već sada imadem dobar pregled Marulićevih knjiga po europskim knjižnicama.

U četvrtak 18. travnja putujem u Zadar na simpozij *Život i djelo Bartola Kašića*. Moj referat se zove *Kempenac-Marulić-Kašić*, a poletan sam, jer držim da sam odagnao dvojbu da li se Kašić služio Marulovim prijevodom pri svojoj hrvatskoj verziji knjige *De imitatione Christi*. Ako je, a jest, to pak znači da su i Marulićeva rukopisna djela, što nisu bila tiskana, receptivno djelovala u XVI. i XVII. stoljeću na raznim točkama hrvatske književne kulture. Nakon Zadra i Paga odlazim u Split na Marulove dane. No, ponajprije valja stići u Zadar, što nije bilo lako, jer su autobus ometali zapusi nagla snijega. Mijenjamo pravac i idemo via Plitvice, gdje vidimo tenkove i promrzla dječja vojnička lica u zanosnomu krajoliku. U Gračacu ulazimo u neki montažni buffet na čaj i drugo i vidimo milicajce odmetničkih oznaka. Stižemo napokon, prošavši jedva kroz Alan, do Zadra u sniježnoj oluji. Mi kasnimo, neki uopće ne će doći, ili se nisu mogli probiti. U petak čitam u *Slobodnoj* (str. 21) da se u Splitu te večeri svečano otvaraju Marulovi dani uz recitacije, svečanu akademiju u počast Maruliću i izložbom 17 splitskih slikara. Evala! Isti dan popodne čitam referat. U subotu dok u autobusu krećemo za Pag pregledavam tisak. *Slobodna* izvješćuje o skupu (str. 12), *Vjesnik* također (str. 15). U nedjelju autobusom tumaramo diljem otoka i štijemo novine. *Nedjeljna Dalmacija* (21. travnja, str. 19) donosi na cijeloj stranici u esejističkom obliku program Marulovih dana. Auktor Jasen Boko, članak je naslovio *Od Judite do medvjeda tepišara. Slobodna Dalmacija* istog nadnevka tiska zapis Jakše Fiamenga (str. 20) *Povratak Judite*. U podnaslovu: »Ime i lik Marulove Judite provlačio se tijekom cijelog događanja prvog dana Marulićevih dana — bio je prisutan koncertno pod Meštrovim kipom Marula na Voćnom trgu, a s mislima na davnu predstavu, u predavanju akademika Ive Frangeša, u scenskom uprizorenju Marina Carića i u izvedbi zadarskih lutkara u djelima suvremenih likovnjaka, inspiriranih Marulom i njegovim djelom.« U ponedjeljak 21. travnja, u Dvorani Kazališta u Jazinama, u 10 sati,

upriličen razgovor o Maruliću. Zima, zima a mi na pozornici (Branimir Glavičić, Nikica Kolumbić, Franjo Švelec); općinstva ima i nema. Uvečer u pravom zdanju lutkara *Judita*, režija Marin Carić, adaptacija Marulićeva teksta Tonko Maroević, scena i lutke Branko Stojaković, glazba Joško Koludrović, korepetitor Ivo Nižić, lektor Nikica Kolumbić, itd. Općinstva je puno, predstava je dobra. U stanci čitam s programa redateljjevo slovo: »Režirati *Juditu* ponovo poslije deset godina, za mene znači još jednom vratiti se svom iskonskom govoru, Marulovoj čakavici, *jaziku ditinjstva* ili kako kaže Tonči Petrasov Marović *ditinjstvu jezika*.« Dosta kasno dođoh u hotel i već mi službujući na recepciji dade nešto naslutiti: »Mole Vas da se javite telefonom...« Tu večer oko sedme ure umro je Tonči (Petrasov Marović) s kojim sam bio ne samo vezan nepolomivim prijateljstvom, nego i djelatnim šovanjem Marulića. Poticao me da radim na Marulovoj reinstalaciji u Splitu, volio Marula kao pjesnika, promicao mikrofonom i perom sva Marulova izdanja, širio glas... U srijedu je predviđen okrugli stol, pogreb također. Organizatori su dopustili da se okrugli stol odgodi za jedan dan. Pribivao sam sprovodu na Tončevu ukopištu, na mrvinačkom groblju na uzvisini i u kratkoj oproštajnoj besjedi parafrazirao mu stih: »Marule moj svitli...« Tonči Petrasov Marović bio je istinski baštinik Marulove »riči« u velikoj i sudbinskoj dijagonali hrvatskoga pjesništva. Tužni zbor s pridošlicama iz Zagreba, koji su se probili raznim zaobilaznicama i prometlima do Splita, kao da je ćutio da se povijesne nam mećave opetuju: g. 1971. Tonči napisao sada već glasovitu pjesmu *Suprotiva*, iz koje je rečeni stih.

Kazališni kritik *Slobodne* Anatolij Kudrjavcev mjeri zadarsku predstavu *Judite* (br. 24. travnja, str. 15), dopisnica *Vjesnika* iz Splita (br. 25. travnja, str. 15) piše o dramskom programu Marulovih dana. Dugotrajni, četverosatni okrugli stol u palači Milesi istog četvrtka. Moram priznati, iznad očekivanja. U početku 13 prisutnika, pored predavača. U drugom poluvremenu, nakon stanke samo jedan. Vrijeme lijepo, malo prohladno. No, lijepo smo i razgovijetno razgovarali, te uglavili važnu novost. Sva će izlaganja objaviti *Mogućnosti* u nekomu od brojeva potkraj godine, po mogućnosti i kao separat, a tako će biti i unaprijed. Imat ćemo, dakle, svake godine mali zbornik o Marulu, smotru novih istraživanja. Okrugli stol sadržajno prikazuje Jakša Fiamengo u sutrašnjoj *Slobodnoj* (str. 20), a ja tog petka držim predavanje splitskim srednjoškolicima u velikoj dvorani Klasične gimnazije u Teslinoj. Noć prije zbog uobičajene smrzavice u južnohrvatskim hotelima ne mogu spavati, a svanuće je daleko; zabavljam se »bibliografskom« igrom. Koliko sam puta predavao o Maruliću, u kojim gradovima, u kojim medijima, gdje sam sve pisao i zborio o njemu. Bilježim neke sastojke: predavao u Splitu (puno puta), također u Zagrebu, pa u Hvaru, Novom Sadu, Parizu, Padovu i to srednjoškolicima, posjetiteljima književnih sijela, simpozistima, sveučilišnim profesorima, svojim studentima tri godišnja kolegija, predstavljao njegova izdanja, pisao im predgovore; govorio na splitskom i sva tri programa zagrebačkog Radija, na HTV, pisao u pet dnevnih listova, u jednomu tjedniku i jednomu dvotjedniku, u gotovo svima splitskim književnim i znanstvenim glasilima, također i zagrebačkim, kojih je znatno više; intervjuiralo me do sada sedam puta ili tako nešto (dvaput sam govorio samo o Marulu, u

preostalim razgovorima i o Marulu), doma i vani (tuzemstvu i inozemstvu). Nisam li malo sebi dosadio, a drugima možda dojadio, kakav ti je učinak s obzirom na utrošeno vrijeme, što s tim fasciklom *Marulov dom* lutaš Splitom, nije li čas da olabaviš taj teg i dadneš ga čilijima, itd. Tako sam ja samokritički »dumao« u gluhoj noći. Drugovanje s Marulom može biti naporan. Možda je vrijeme da ga umanjim, reorganiziram i usko se specijaliziram kako to čine druge mi kolege. Mrzovoljan izadoh iz hotela, dok me nije ogrijalo podmarjansko sunce.

Subota i nedjelja (27. i 28. travnja) rodu u pohodu u Kučićima. Smotuljak novina: dopisnica *Vjesnika* Đurđica Ivanišević prati u subotnjem broju događanja Marulovih dana (str. 14), Jakša Fiamengo bilježi u *Slobodnoj* (str. 21) svečanu promociju desete knjige Sabranih djela *Starozavjetne ličnosti*, o kojoj je govorio Marulov nadprevoditelj Branimir Glavičić te Darko Novaković. U *Večernjem listu* (28. travnja, str. 12) S. Relja obavješćuje o zbivanjima; u *Slobodnoj* (str. 18) pronalazim da je na zadarskom festivalu *Judita* izvoštila prvo mjesto, a nagradu za režiju pobrao Marin Carić. Isti dan u predvečernjim satima u foyeru HNK-a u Splitu u okviru Marulovih dana predstavljaju novoizašla mi knjigu *Poeti i začinjavci*. Došli dragi ljudi iz Dubrovnika, općinstva nikako. Igraju *Hajduk* i *Dinamo*, čuje se buka s ulica i radio prijemnika. Na kraju i mene zamole za riječ: »Lijepo je, pa makar bilo i ovako tiho, što se ova knjiga uvrstila u javnost Marulovih dana. Naime, prva rečenica u njoj glasi: 'Ovaj je naslov, dakako, posuđen od Marka Marulića...'«

Ta se moja knjiga pojavila iz tiska početkom ožujka, brzo i učinkovito, zahvaljujući nakladniku Matici hrvatskoj iz Dubrovnika i njezinu zauzetom uredniku Mili Foretiću. U njoj su i dva priloga o Maruliću, što ne promiče recenzentima, pače to redovito izdvajaju u napisima. U ponedjeljak rano ujutro zrakoplov ipak leti iz Splita za Zagreb. Domaćica *Croala*, zlatokosa i nasmijanih očiju, nudi i današnju *Slobodnu* i na 11. stranici (29. travnja) vidim *Antigrafit tjedna* »Teku li, teku Marulovi dani«. U prošlogodišnjem ljetopisu upozorih da su neka slova s Tinova soneta *Oproštaj*, uklesana na Marulov spomenik, poispadala ili istrgnuta. Nitko nije tu prazninu uklonio, tako da pridjevni općeprihvaćen naziv Marulića Marka biva SPLITSKO. ZAČI-NJAVC. Ante Kuštre kliče: »A za to vrijeme Marulovi dani teku li teku. Te predstave, te okrugli stolovi, te pozdravni govori, te puste ceremonije... Krasno bi bilo da nema ovih tragova štakorskih zubi na Marulićevu spomeniku...«

Nanovo me ta nebriga ražalostila, ali sam u zrakoplovu zbrojio stvarni domet Marulovih dana sa stajališta naslovnika. Izašla je jedna njegova knjiga *Starozavjetne ličnosti* u prijevodu i izvornom tekstu, te dvije knjige o *Davidijadi*, Baumannova o kojoj je govorila Andrea Zlatar na okruglom stolu i njezina o istom epu, koju je prikazao Darko Novaković. Ipak, idemo dalje. To više, što već nekoliko mjeseci razrađujem zamisao prof. Bénéa o međunarodnom simpoziju o Marulovoj slavi u Europi, koju sam zamisao pismeno izložio prof. Hegeru sa Sorbonne. Obrisi jednoga velikoga međunarodnoga međusveučilišnoga simpozija *Latinska djela Marka Marulića i njihova europska recepcija* već se naziru, a trebao bi se održati, ustrajemo li i poživimo, g. 1992. ili 1993. u Parizu na Sorbonni. Valjalo bi otvoriti još jedan fascikl. Izbi-

vao sam desetak dana iz Zagreba, pa se sabralo dosta pisama i pošiljaka. Tri pisma iz Grenoblea od prijatelja Benića, sva tri uglavnom o marulološkim temama.

U *Forumu* 3–4/91 nailazim na članak g. Istvána Lökösa *Hrvatsko-madžarske književne veze stoljećima*. Kako je hrvatska književnost humanizma i renesanse puno više nego znamo i nego ističemo (zbog Khuena i njegovih nepodopština) štivala zajedničku krunu i personalnu uniju, hrvatsko-ugarsko kraljevstvo, pa i sâm Marulić, što se daje naslutiti, zanima me je li bilo svojevrsna uzvrata. Prenosim: »Govoreći o problematici hrvatske i mađarske protuturske poezije XVI. stoljeća moraju se spomenuti i neki plastični i svakako zanimljivi i važni tipološki paralelizmi. Kratki pregled stvaralaštva Marka Marulića i mađarskih pjesnika Mihály Sztáraiya i Sebestyéna Tinódija odmah potvrđuju spomenute tvrdnje« (str. 338). U daljnjem izlaganju auctor ne odbacuje pretpostavke o mogućem utjecaju Marulića na navedene pjesnike.

V. 91.

Prvih dana svibnja još se uvijek u novinama susreću osvrti na Marulove dane. Primjerice, *Vjesnik* od 2. svibnja prenosi Hininu vijest, u kojoj se tvrdi da su ti Dani »najveća dosad manifestacija hrvatske dramske riječi.« Na istoj stranici (15.) Duško Kečkemet ocjenjuje upriličenu izložbu pod naslovom *Marulić dio identiteta*. *Slobodna* dan poslije (str. 19) preko A. Kudrjavceva podržaje Dane i zalaže se za njihovo daljnje održavanje na dobrobit hrvatskih autora, teatarske publike i splitskoga HNK-a. Isti dnevnik sutra (4. svibnja, str. 48) objavljuje esej na istu temu *Od Judite do Hasanage* J. Fiamenga. Slijedeće subote u tom listu (str. 38) Ivan J. Bošković opširno prikazuje *Poete i začinjavce* zadržavajući se posebice na mojim analizama Marula. Kratkotrajni dnevnik *Zapad* u broju od 14. svibnja (str. 28) objavljuje razgovor gdje Miroslav Knežević s Mirkom Tomasovićem i u podnaslovu izvlači: »Miroslav je Marka u jednom traktatu odmah poslije (ja sam rekao nakon, o. M. T.) rata svrstao u pobožnjačke, nazadne, nepoticajne pisce. Sugovornica mi je svojim pitanjima pružila zgodu da objasnim kako je Miroslav Krleža etiketirao Marulića iz čista mira, tj. ne pročitavši ni *Juditu*, ni *Davidijadu* ni *Instituciju*, a donoseći o njima rezolutne ideološke sudove. Pomiješao je i godine izdanja, postanak isusovačkog reda antidatirao za najmanje tri desetljeća. itd. Na kraju apeliram za Marulov dom u Splitu.

Da pogledamo *Vijesti u Maruliću* 3/91: bilježe se *Mogućnosti* 1–2/91 i dva rada o Maruliću, a ne jedan, kako sam ja izvijestio u kronici ovogodišnje veljače. Propustio sam studiju Charlesa Bénéa o Marulićevim prijevodima na francuski. Pa gdje baš nju? Sve valja provjeravati, barem dvaput.

Gospodin Josip Čosić, »pjesnik i slikar«, kako se predstavlja, simpatični mi posjetitelj raznih književnih sijela, na kojim sudjelujem, poslao mi novo-izašlu zbirku *Kruh pjesnikove duše*, gdje je i pjesma »*Judite*« ne umiru:

»Judite« su renesansne ruže
Pokoljenja s ružama se druže.

Riječ pjesnika postala je tijelo:
Knjiga živi, ne zna za opijelo.

U djelima svojim živiš, Marko
Isto sunce i nas grije žarko.
Tvoje ruke u našem su dlanu,
Tvoja suza s našeg oka kanu.
Čvrst je pečat tvoje davne riječi,
Od očaja pokoljenja liječi.
Knjige tvoje riznice su kruha,
Maruliću, ti si junak duha.
Potekao jesi iz šesnaestog vijeka,
Al te prvo mjesto danas kod nas čeka.

VI. 91.

Philologorum classicorum societatis Croaticae NUNTIUS II, Zagrabiae MCMXCI, p. 13 posvećuje prikazu okruglog stola na Marulovim danima. Profesor Béné u pismu od 6. VI. potvrđuje da je Henrik VIII. čitao i »pisao« po jednom primjerku *Evangelistara*. Uхватim li vremena, naše ću općinstvo s tim upoznati. Hvala kolegiz iz Grenoblea jer mi je poslao sve što je potrebito za takav zapis.

Madame Asja Petrović pismom od 12. lipnja požuruje me da završim posao oko priređivanja *Judite za Dobru knjigu* Školske knjige. *Judita* je šesti svezak i mene samo čekaju. Radim na tome već dvadesetak dana, potrebno mi je još četrdesetak dana. Valja prethodno izdanje Marina Franičevića uskladiti s kritičkim Moguševim. Razlike su neočekivano velike, imade i spornih mjesta. Sva izdanja *Judite* od Jagićeva do Maguševa na mojem su stolu, tu je i pretisak prvog izdanja, deset knjiga. Radeći u tom ambijentu, opet sam dobro maruliziran, a navlastito me privukoše Marulićeve bilješke, objašnjenja uz pojedine pojmove iz spjeva, poimence tumačenja uz mitološki instrumentarij. To su zapravo male pripovijesti iz mitologije, neodoljivo dražesne zbog jezika, čvrsta prozna rukopisa i pripovjednog talenta. Predložio sam gospodi urednici da se uz kritički tekst prema Mogušu tiska i reprint prvog izdanja, što je ona prihvatila uvidajno, ali to trebaju blagosloviti viši poglavari.

Zubobolja oko Marulova doma kao da me prošla. Šest mjeseci već je prošlo, odobrenje nije došlo. Uzaludni ljubavni trud, kakvih ima svugdje, i ne bi se to smjelo tumačiti kobnim znakom.

21. lipnja u nedjeljnoj šetnji Zrinjvcem slučajno susreo uglednoga saborskog zastupnika iz Splita. Crv opet provirio: spomenuo sam mu, gotovo nehotice, ideju o Marulovu domu, te dva dana poslije poslao na saborsku adresu svu dokumentaciju i rekapitulaciju »slučaja«. Hoće li slijediti nastavak?

VII. 91.

Početkom mjeseca primam pismo na četiri stranice od g. Benića. U punom je zamahu glede Marulića: ište po europskim bibliotekama podatke o

posjedovanju Marulićevih knjiga, pripravlja im bibliografiju, sudjeluje na kongresima s priložima o njima, na tragu je nizozemskoga i češkoga prepjeva *Carmen de doctrina*, propituje se za talijanski, odgovara hitro na svako pismo, sve to vlastitom pobudom i vlastitim troškom... Noblesse oblige.

U *Nedjeljnjem vjesniku* od 7. srpnja (str. 8) zanimljiv esej Joze Laušića u prigodi Tinove stoljetnice rođenja, a s tezom: »Tinove stihove *Marulića Marka, splitskog začinjavca* možemo i smijemo u sebi pročitati i kao *Ujevića Tina, harvatskog dočinjavca*.« Isti dan u *Večernjem listu* (str. 12) sonet *Otpozdrav* Tonka Maroevića, s kojim sam počeo prije dvadesetak godina uspijanje po Marulovoj kuli. Tonko je bio u Vrgorcu 15. lipnja, gdje je sa zagrebačkom književnom skupinom častio i dičio Tina, pa je preudesio poznati Tinov sonet Marulu ovako:

Ovdi usrid kule naša mala grupa,
izabrana i šesna, njanci toko smina,
pristigla je voljno, rada, ne bud lina,
kakono k oltaru kada se pristupa.

Ponistra je uska, malo većja rupa,
kroz koju se lila sjajna misečina
da pozlati zipku Ujevića Tina,
pisništva arvackog najmoćnijeg stupa.

U lipon jaziku, gdi ča s kajon traje,
čineć trojstvo s onin ki se što priziva,
iz dubine govor teče, vodi k svisti.

Slava tebi, Tine, rič nan mila tva je
i ča veće stari to veće je živa —
ionako ne bi bili neomaniristi.

Dakle: zvonjelica je prava, malo čakavštine iz splitskih kala, pod okriljem Tinove rekonstrukcije Marulove riči i sa siglom Marulova auktorskog izričaja (kao adaptator *Judite* Tonko se izvještio ponajbolje od svih Marulovu versu i izrijeku), i dobili smo dojmljivu poveznicu Marul-Tin-Tin-Marul-/Tonko. U posljednjem stihu pak vidljiva je matoševska rezonancija, što je u redu, jer je A. G. M. bio Rabi ne samo Tinu nego i Tonku, dakako, u prvoj pjesničkoj fazi. U istom *Večernjaku*, na istoj stranici sveudilj, Zvonimir Mrkonjić daje tiskati ulomak eseja *Ujevićev povratak u zavičaj* s podnaslovom prve kitice *Tinova Oproštaja* starinskim pravopisom: »Oudi usrid luche nasa mlada plafca.

Usdigla ie iidra voglua, smina i noua...«

Mrkija ću ipak jednoga dana umoliti ili nagnati na kakvo priopćenje o Maruliću. Čini mi se, naveo sam i indikacije, da je Marko Marulić tek u vremenu u kojem živimo izišao iz okvira književno-povijesnih i nacionalnih vrijednosti i tumačenja i pomalo se preobrazio u svijesti u Pjesnika, uz bok Tinu po znakovitosti. Na budućim simpozijima o Marulu, ako ih bude, pokušat

ću otvoriti novo područje maruloloških bavljenja: recepciju njegova djela tijekom stotinjak godina. Jozo, Tonko, Mrki, pokojni Tonči, Marko (Grčić), Igor (Zidić), Toma (Podrug) uspostaviše živ dodir s Marulovom poezijom, prepoznaše ga kao pjesnika trajne tvorbe i oporbe hrvatske književnosti povrh deklarativne monumentalnosti. Ne samo po samo domotužju i zavičajnosti (budući da ga isto tako štuju Ante Stamač, Josip Bratulić, Nikica Petrak, Dunja Fališevac, Pavao Pavličić... rođeni od Liburnije, Istre do Panonije), nego po nekome naraštajnomu i novom suglasju, kad nam se Marul vraća i kao *poeta* i kao *začinjavac* u velikomu propinjanju hrvatske Muze od Krbavske bitke do netom obznanjenoga moratorija Europske zajednice.

Marulićevski weekend sredinom srpnja, jer u *Vjesniku* (13. VII. str. 10) napokon čitam svoju recenziju monografije o *Davidijadi* Andree Zlatar, koja je objavljena u ediciji *Latina et Graeca* (Zagreb 1991): »Njezinim smonografskim radom dobili jedno meritorno, značako i moderno tumačenje epskih aspekata Marulićeva slavnoga latinskog djela, koje će nedvojbeno pridonijeti spoznavanju i tog djela i hrvatskog humanizma u cjelini.« Na Autobusnom sam kolodvoru tu večer kupio sutrašnji *Večernjak* (str. 20), gdje vidim svoj članak *Henrikov prsten na Marulovoj knjizi*, lijepo novinski opremljen s fotografijama naslovnica engleskog prepjeva Marulove *Carmen de doctrina* i španjolskog prijevoda *Evangelistara* i 26. stranice kölnskoga latinskog izdanja istog djela, na kojoj je Henrik VIII ubilježio svoj čitateljski znak.

Listajući političku rubriku *Vjesnika* od 23. VII. (str. 8), zapeo mi za oči članak, prenijet iz *Borbe*, pod naslovom *I Hrvati govore srpski*. Tu se polemizira s poslanikom Srpske skupštine Milanom Paroškim, koji je u parlamentarnoj debati izjavio da je samo čakavština hrvatski jezik, ali ni ona nije nikakva do *Balada Petrice Kerempuha*, a poslije je u akademskom žaru izjavio da čakavska literatura nije postojala. Komentator *Borbe* nastoji ga pobiti: »... moramo pitati što bi na negiranje čakavske književnosti rekao, primjerice, Marko Marulić«, pa navodi *Juditu* i iskaz njezina auktora da je »u versih harvacki složena«. Neće to, uzalud se trsi komentator, mislim ja, pokolebati g. Paroškoga ni g. Antonija Isakovića, koji se također upleo u jezičnu debatu, kad i stručnjaci s Beogradskog sveučilišta, tj. s Filološkog fakulteta predaju i pišu da Marulić stvara na *srpsko-hrvatskom* (ili bezimenu »narodnom« jeziku) i da je on *jugoslovenski* humanist, jerbo je Aleksandar Karadžević ukinuo plemenska imena, ima tome već šezdeset godina, a širokogrudni su ljudi to prihvatili.

Prva stranica *Hrvatskog rukopisa* (*Večernjak*, 28. VII, str. 17) u cijelosti ispunja moj esej *Marul bašćinac i Hrvatini*, kojem je uredništvo pridodalo svoj naslov KRIK PROTIV OGNJA I MAČA i »izvuklo«: »Marulić je proživljavao domovinsku dramu s apokaliptičkim predznacima, ali je istodobno poetizirao i domovinsku ugodu, jednom riječju estetizirao dvostranu hrvatsku zbilju.« Pored članka ulomci su *Marulove Molitve suprotiva Turkom*, a iznad drvorez iz *Judite*, koji prikazuje bitku s Turcima pod zidinama Splita. Vidim da neki hrvatski književnici objavljuju po novinama vapajne poslanice, čak mi i prijatelji, u kojima se tuže na europski cinični nehađ prema Hrvatima u velikoj pogibli. Vjerojatno ću i ja, makar imadem pred očima Marulovu po-

slanicu Hadrijanu VI i njegove očajničke molbe u stihovima »gospodi karstjanskoj«, koji se nisu puno obzirali na nevolje bližnjega svoga. Potkraj mjeseca, a nešto prije nego prijašnjih godina, odoh na odmor (Split-Kučiče-Omiš). U kovčegu mi i famozni fascikl *Marulov dom*; kanim još jednom pohoditi splitski magistrat (u međuvremenu su se promijenili poglavari) i intervenirati. Došavši u Split, razmislio sam o svemu i odustao, a fascikl sam zamrznuo, vjerojatno i zapečatio. Monsieur Béné mi javlja da putuje na kongres neolatinista u Kopenhagen, gdje će, tko o čemu, on referirati o Marulu.

VIII. 91.

Kolovoz je. Pokušavam se naviknuti na potpun odmor i osigurati putovanje za Zagreb. Prvo nisam uspio, drugo jesam.

U *Slobodnoj* od 15. kolovoza (str. 30) zapazam da je tiskan članak o Henriku VIII i Maruliću. To nije pretisak iz *Večernjaka*, nego sam ja 10. VI. rečeni članak uputio *Slobodnoj*, pa, kako nije izlazio, obavijestih da ga prenamjenjujem *Večernjaku*. Ipak, on je tu.

Večernji list (25. VIII, str. 22) iznenađujući naslov za tekst o Tomislava Šagi Bunića: *Čujete li, generali*. Pater meditira: »Danas je 541. obljetnica rođenja oca hrvatske književnosti Marka Marulića. Neprestano me progone stihovi iz njegove *Molitve suprotiva Turkom*:

Niki su prognani iz baščine svoje,
a niki pognani u sužanstvo stoje.
Taj plače dičicu, ta muža, taj žene,
plače brat sestricu, a sestra bratca nje.«

(Tekst je objavljen na Radiju 101, 18. kolovoza).

PRILOG 1

»MARULIĆEV DOM«

Na temelju uvida u proučenost i recepciju Marka Marulića u nas i u svijetu (već se dvadesetak godina, koliko mogu i znam, bavim Marulićem i prikupljam svu građu o njemu), slobodan sam predložiti utemeljenje jedne institucije, koju u ovom pismu slikovito nazivljam »Marulićev dom«. Ta bi institucija (centar, zavod, institut, radna zbirka) bila žarište proučavanja Marulićeva opusa. Imala bi dvojaku svrhu: kao prikupljalište svih podataka o »ocu hrvatske književnosti« i kao djelatan poticatelj daljnjih istraživanja. Malo konkretnije kazano njezini bi radni zadaci bili slijedeći:

- prikupljanje dokumentacije (rukopisa, izdanja)
- izradba bibliografija
- proučavanje Marulićeve recepcije u svijetu

- izdavanje studijskih djela o Maruliću
- suradnja na objavljivanju Sabranih djela Marka Marulića
- objavljivanje Marulićevih djela u izborima, antologijama, hrestomatijama
- omogućivanje inozemnim stručnjacima dodira s predmetom istraživanja
- organiziranje radnih skupova i stručnih razgovora.

To je, dakako, samo pobudni nacrt budućega rada, koji bi se naknadno dopunio, potanje odredio i omedio. Svoj kratki pregled obrazlažem spoznajom da se Marulić u posljednjem desetljeću na stanovit način »internacionalizirao«, da je njegova europska pozicija sve očividnija. Više inozemnih znanstvenika, koji se njime bave, to potvrđuje. U tom procesu ne bismo ni mi smjeli zaostajati, a dvojim da je na današnjem stupnju organiziranosti mogućim pratiti sustavno marulološki napredak. Navodim jedan pokazbeni primjer: prije desetak godina držalo se da je Marulićev latinski spis *Institucija* tiskan diljem Europe 46 puta, najnoviji popis tvrdi da je bilo 56 naklada. Pored utvrđenih prijevoda na talijanski, njemački, francuski, portugalski, češki identificirani su prijevodi Marulićevih djela na španjolski, engleski, japanski, madarski, a očividno je po stvarnim naznakama da tih prijevoda ima još. Sve te nove činjenice, spoznaje i podatke o Maruliću valja netko sistematizirati, bilježiti, prikupljati da bi mogli biti podlogom za nove interpretativne pristupe. Vrlo malo su istraženi poticajni odjeci Marulićevih djela u svijetu. Pridoda li se tome da se o Maruliću dosta piše u našoj stručnoj literaturi, periodici i glasilima, ali i u inozemnim publikacijama, pomalo se naziru obrisi i dimenzije marulologije, što valjano ne može pratiti kakav pojedinac ili postojeće ustanove, jer nisu specijalizirane. Stoga sam zaključio da bi bila prijeka zadaća osnovati neku novu ustanovu, koja bi se »brinula« za Marulovu baštinu, bitnu i prijelomnu za konstituiranje hrvatske književnosti i za njezinu europsku prepoznatljivost: Najmanje je što se može reći da Marulić nije samo začetnik autorske hrvatske literature, nego i glasoviti europski humanist, te da zbog toga zaslužuje dostojno, sustavno, suvremeno predstavljanje i proučavanje, koje dolikuje velikim nacionalnim i nadnacionalnim klasicima.

Sasma je naravno i razumljivo da »Marulićev dom« bude u Splitu, Marulićevu rodnom gradu. Pismo sam poslao na ove adrese: Književni krug iz Splita, Zavod za znanstveni i umjetnički rad JAZU Split, Sveučilište u Splitu, Pododbor Matice hrvatske u Splitu, Bogoslovija u Splitu, predsjednik SO Split, Filozofski fakultet u Zadru, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu, JAZU u Zagrebu, Ministarstvo kulture u Zagrebu, Matica hrvatska u Zagrebu, Društvo hrvatskih književnika.

Nadam se odgovoru i uljudno pozdravljam

PRILOG 2

OKRUGLI STOL: Najnovija istraživanja o Marku Maruliću

Na tom »okruglom stolu« sudionici bi referirali o:

- 1) svojim tekućim istraživanjima Marulova života i djela,
- 2) predstavljali novoizašle knjige ili veće studije o Maruliću,
- 3) predstavljali novoizašla Marulićeva izdanja,
- 4) razgovarali s nekim gostom iz inozemstva koji se bavi Marulićem.

Budu li Marulićevi dani tradicionalni, bio bi i »okrugli stol«, a svake bi se godine izmjenjivali sudionici i gosti iz inozemstva.

Važna napomena: to ne bi bio mini-simpozij o Maruliću već prikaz recentnih proučavanja i maruloloških edicija. Potpisnik ovog prijedloga dao bi stručan prikaz »okruglog stola« u *Mogućnostima*.

PRILOG 3

KAZALIŠNE PRIREDBE MARULIĆU U ČAST
(podsjetnik za Marulićeve dane)

I. Igrokazi po Marulićevim djelima:

1. *Judita*, adaptacija Tonka Maroevića, dramaturška obrada Marina Carića
2. *Davidijada*, adaptacija Tonka Maroevića
3. »*Marulova maskerata*« ili primjereniji naslov.
Obrazloženje: Predlažem da se od triju Marulićevih satiričnih pjesama (*Poklad i korizma*, *Spovid koludric*, *Anka satira*,) načini dramaturški predložak za jednu »veselu« kazališnu igru. To bi, uvjeren sam, ponajbolje adaptirao i spojio Tonko Maroević
4. *Marulova pisan*, riječi Vojmil Rabadan, glazba Boris Papandopulo, praižvedba je bila 14. i 15. kolovoza 1970.

II. Komadi, u kojima se uprizoruje Marulić i njegova slava

1. Milan Begović — dr. Gajo Bulat-Vinko Lozovina: »*Marulić*, prigodno skazanje u tri dijela«, prikazano 3. studenoga 1901. u HNK-u, Split.
2. Franjo Marković: »*Uspomeni Marka Marulića*«, svečana pozorišna prikaza u tri dijela, HNK, Zagreb, 13. studenoga 1901.
3. Krsto Pavletić, (P. Krstinić); »*Kobna oklada*«, drama u četiri čina, Hrvatsko kolo, 1908.
Literatura: »Čakavska rič«, 1/72, str. 119—126. Predlažem da se za ekspertizu tih triju komada eventualno angažira dr. Boris Senker!

III. Drevna hrvatska drama.

Zamisao je sljedeća. To bi bila svečana predstava (tako bi možda stajalo

i kao atribut). Oživi li i potraju »Marulićevi dani«, ta bi svečana predstava bila vrhunac prigodnih manifestacija, gdje bi se dodijeljivale nagrade, priznanja i sve drugo što se u nas neštedimice dijeli. Da to bude, međutim, stvaran kulturni događaj s animatorskom ulogom, vrijedno bi bilo svake godine pripremiti prikazivanje, uz puni sjaj i vrsnu (elitnu) postavu, kakvog djela iz hrvatske kazališne i dramske tradicije. Ne bi to smjela biti adaptacija ni dramtizacija, već autorski dramski tekst, koji bi se po rodoljubnoj ili biblijskoj (duhovnoj) crti uklopio u Marulu posvećene dane, afirmirao i hrvatsku dramsku književnost i kult Marulića. Imadem pri tome na umu naše drame iz renesanse i b̄aroka, ali i iz XIX. stoljeća, posebno zanemarene. U tom slučaju, najbolje bi bilo zaiskati suradnju teatrologâ Nikice Batušića i Borisa Senkera, da stručno oblikuju iznijetu zamisao i da naprave raspored i izbor.

Sa štovanjem

PRILOG 4

MARKU MARULIĆU PRIPADA SPOMENIK U ZAGREBU

Ovih se dana moglo pročitati u novinama da će spomenik Tinu Ujeviću u Zagrebu dovršiti do 5. srpnja tekuće godine. Tako su, naime, odlučili vijećnici gradske skupštine. Radujući se toj vijesti, prisjetio sam se da u glavnom gradu Hrvatske postoji, ipak, dojmljiv broj spomenika klasicima nacionalne književnosti: Kačiću, Preradoviću, Šenoi, Kumičiću, Kranjčeviću, Matošu, Nazoru, Goranu Kovačiću, Cesarcu. Govori se također o skoromu spomeniku Zagorki, o Krleži raspravlja godinama.

Takva obilježja po evropskim glavnim gradovima na stanovit su način skupna povijesna prosudba veličine i trajnosti pojedinih pisaca u pretpostavljenomu, recimo, antologijskom odabiru. Zagrebačkomu popisu nedostaju ponajprije drevni pisci (Držić, Gundulić), a vrhu svih Marko Marulić, koji s pravom nosi znakovitu oznaku »otac hrvatske književnosti«. Uistinu, Marulić je začetnik naše autorske poezije i prva potvrda njezine visoke, evropske, kulture, utemeljitelj epike, prevoditelj i istodobno latinist svjetskog odjeka i uspjeha. U bilo kakvu promišljanju ne samo hrvatske književnosti i jezika nego i svekolike povijesti, Marko se Marulić svagda ukazuje za jednu od središnjih ili nemimolaznih osobnosti. Stoga je posve naravno da se njegova znamenitost javno i trajno obilježi u Zagrebu, a za to, držim, ne bi trebalo iskati odgode. Nedavno je g. M. Milošević, znanstvenik iz Dobrote, otkrio u jednomu mletačkom arhivu nekoliko do sada nepoznatih pisama Marka Marulića s veoma važnim činjenicama i podacima. Uskoro će ta pisma biti objavljena, a ja ću biti malo indiskretan i uz ovu nakanu priopćiti. Marul u pismu Jeronimu Čipiku od 19. srpnja 1501. (otprilike tri mjeseca pošto je ispjevao *Juditu*) govori kako mu je upravo toga dana stigla vijest da Skender-paša sa svojim jurišnicima robi Slavoniju i nadire prema Zagrebu, zbog

čega je tjeskoban i nespokojan, ojađen stanjem »na području Hrvatske.« Iz konteksta se nazire kakvo značenje za njega ima taj grad, koji, evo, i izrije-
kom spominje u svojoj poslanici. Ne bi li i ta natuknica mogla podsjetiti na-
šu javnost da se u Zagrebu podigne dostojan spomenik Marku Maruliću Ma-
rulu. Mjesto i prostor spomenika neka odrede za to pozvani i mjerodavni.
Moj je opetovani prijedlog: okoliš Sveučilišne knjižnice na Trgu Marka Ma-
rulića, pokraj zdanja, dakle, koje čuva toliko starih i novih izdanja njegovih
djela. Neka od njih spadaju u rijetka i dragocjena. Štoviše, Marulić je i dale-
ki predek našeg bibliotekarstva, jer je u dodatku oporuke napravio »struč-
ni«, kataloški popis knjiga iz vlastite, za ono doba, goleme knjižnice. To bi
bio tek jedan od mnogobrojnih podsjećaja vezanosti Marulića i središnje riz-
nice hrvatske književne kulture.